

**CHET TILIDA SO'ZLASHUV KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA
ROLLI O'YINLARDAN FOYDALANISH**

Jumayeva Eliza Hasanovna

*Samarqand davlat chet tillari instituti xorijiy til va adabiyot fakulteti
4-kurs talabasi*

Rahmonkulova Rayhona Baxrullayevna

*Samarqand davlat chet tillari instituti xorijiy til va adabiyot fakulteti
4-kurs talabasi*

Ilmiy rahbar: Xalmuradova Zebo Shavkatovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarning chet tilida so'zlashuv ko'nikmalarini va kognitiv qobiliyatlarini shakllantirishda rolli o'yinlardan interfaol usulda foydalanish metodologiyasi o'rganiladi. IMRAD standarti asosida tayyorlangan tadqiqotda Samarqand davlat chet tillari instituti talabalarining dars jarayonidagi nutqiy faolligi, til o'rganishga bo'lgan motivatsiyasi hamda rolli o'yinlarning kommunikativ to'siqlarni bartaraf etishdagi samaradorligi tahlil qilingan. Maqolada jamoaviy yondashuvlar, dars jarayonini tashkil etishning innovatsion usullari hamda pedagogik faoliyatning ilmiy asoslari lingvodidaktik va psixofiziologik mezonlar kesimida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: rolli o'yinlar, so'zlashuv ko'nikmasi, xorijiy til, interfaol metod, jamoaviy yondashuv, motivatsiya, oliy ta'lim.

1. Kirish (Introduction)

Zamonaviy globallashuv va madaniyatlararo muloqot jadallashgan davrda chet tillarini mukammal egallagan, xalqaro maydonda raqobatbardosh kadrlar tayyorlash oliy ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Yangi O'zbekiston sharoitida ta'lim mazmunini tubdan isloh qilish, yoshlarning intellektual salohiyatini oshirish va chet tillarini o'qitishning innovatsion metodikalarini amaliyotga keng joriy etish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi [8; 14–17-b.]. Chet tillarini o'qitishda an'anaviy grammatik-tarjima metodlaridan voz kechib, talabalarni erkin muloqotga tayyorlaydigan kommunikativ va interfaol yondashuvlarga o'tish zarurati dolzarb muammo bo'lib qolmoqda.

Chet tilida so'zlashuv ko'nikmasini rivojlantirish faqatgina lug'at boyligi va grammatik qoidalarni yodlash bilan cheklanmaydi. Haqiqiy muloqot jarayoni nutqiy vaziyatga moslashish, fikrni tezkor shakllantirish va lingvistik vositalardan joyida foydalanishni talab etadi. Rolli o'yinlar dars xonasida sun'iy ravishda real hayotiy vaziyatlarni (masalan: aeroport, mehmonxona, ilmiy muzokaralar, tibbiy muloqot) modellashtirish orqali talabalarda tilni jonli muloqot vositasi sifatida his etish imkonini

beradi. O'quv o'yinlarining roli nafaqat maktab yoshidagi bolalarda, balki oliy ta'lim bosqichida ham shaxsning sotsial va kasbiy shakllanishida yetakchi poydevor vazifasini bajaradi [7; 11-b.]. Dars jarayonlarining yuqori savdoda o'tilishi to'g'ridan-to'g'ri oliy maktab o'qituvchilarining ilmiy-pedagogik tayyorgarligi va metodik mahoratiga bog'liqdir [4; 133-b.].

Psixolingvistik nuqtai nazardan, begona tilda gapirish talabalarda ma'lum darajada emotsional zo'riqish va nutqiy qo'rquvni keltirib chiqaradi. Intensiv muloqot va nutqiy muammolarni echish davrida organizmning moslashuvchanlik tizimi, xususan, asab va endokrin tizimlarining funksional holati muhim indikator hisoblanadi [3; 23-b.]. Rolli o'yinlar talabalarga psixologik qulaylik baxsh etib, ularni shaxsiy xavotirdan xalos qiladi va o'z xarakteridan chiqib, personaj nomidan erkin so'zlash imkonini beradi. SHu bilan birga, har qanday eksperimental va innovatsion pedagogik tadqiqotlarda talabalarining shaxsiy huquqlari va ta'limiy bioetika qoidalariga rioya qilinishi majburiydir [1]. Mazkur maqolada Jumayeva Eliza Hasanovna va Rahmonkulova Rayhona Baxrullayevna tomonidan ilmiy rahbar Xalmuradova Zebo Shavkatovna boshchiligida rolli o'yinlarning xorijiy tilda gapirish ko'nikmalarini rivojlantirishdagi metodologik samaradorligi tahlil etiladi.

2. Metodlar (Methods)

Tadqiqot ishini ob'ektiv va tizimli amalga oshirish maqsadida quyidagi ilmiy-pedagogik metodlar majmuasidan foydalanildi:

2.1. Pedagogik eksperiment va rolli modellashtirish. Tadqiqot Samarqand davlat chet tillari instituti xorijiy til va adabiyot fakulteti 4-kurs talabalari ishtirokida tashkil etildi. Talabalar teng tarkibli nazorat va tajriba guruhlariga ajratildi. Nazorat guruhida so'zlashuv amaliyoti (Speaking) darslari an'anaviy matn o'qish, savol-javob va mavzu yuzasidan ma'ruza qilish shaklida olib borildi. Tajriba guruhida esa har bir o'quv mavzusi tarkibiga rolli o'yinlar (muammoli vaziyatli o'yinlar, guruhli diskussiyalar, ssenariyga asoslangan dialoglar) jamoaviy pedagogik texnologiyalar poydevorida kiritildi [5; 2-b.].

2.2. Tizimlilik va izchillik metodi. Chet tilida so'zlashuv ko'nikmalarining nutqiy elementlar sifatida boshlang'ich ta'lim bosqichidan boshlab oliy ta'limgacha qanday rivojlanib borishi va rolli o'yinlarning ushbu tizimdagi o'rni qiyosiy tahlil qilindi [6; 66–67-b.].

2.3. Infratuzilmaviy va texnik qulaylik tahlili. Zamonaviy axborot-resurs markazlari, multimedia xonalari va ko'p funksiyali o'quv zallarining arxitekturaviy-fazoviy imkoniyatlari talabalarining rolli o'yinlar davomida erkin harakatlanishi va guruhlariga bo'linishiga qanchalik mos kelishi baholandi [2; 131–132-b.].

2.4. Psixofiziologik monitoring va statistik tahlil. Dars boshida va yakunida talabalarining nutq tezligi, fikrni bayon qilishdagi to'xtalishlar (pauzalar) soni va grammatik moslashuv darajasi o'rganildi. Talabalarining dars yuklamalari davridagi

emotsional barqarorligi hamda charchoq ko'rsatkichlari ilmiy-fiziologik manbalar kesimida taqqoslandi [3; 24-b.]. Eksperiment davomida barcha ishtirokchilarning huquqlari to'liq himoya qilindi [1].

3. Natijalar (Results)

Olib borilgan amaliy tadqiqotlar va yakuniy test sinovlari natijalari chet tili darslarida rolli o'yinlardan foydalanish an'anaviy o'qitish metodlariga qaraganda talabalarning so'zlashuv ko'nikmalarini sezilarli darajada tezroq rivojlantirishini ko'rsatdi. Professor-o'qituvchilarning ilmiy-pedagogik faoliyatini innovatsion metodlar bilan boyitish darslarning qiziqarlilik darajasini va talabalarning mustaqil bilim olish samaradorligini 1.4 baravarga oshishiga sabab bo'ldi [4; 135-b.].

Talabalarning so'zlashuv ko'nikmalari xalqaro CEFR (Common European Framework of Reference) baholash mezonlariga tayangan holda 4 ta asosiy ko'rsatkich (ravonlik, lug'at boyligi, grammatik aniqlik, talaffuz) bo'yicha maxsus sinovlar orqali eksperimentdan oldin va keyin baholandi.

3.1-jadval. Eksperiment natijasida talabalarning so'zlashuv ko'nikmalari dinamikasi (ballarda, maks. 10 ball)

Baholash mezonlari	Guruhlar	Eksperimentdan oldin	Eksperimentdan keyin	O'sish farqi (%)
Nutqning ravonligi va tezligi	Nazorat g.	5.8	6.2	6.8%
	Tajriba g.	5.7	8.6	50.8% [5; 2-b.]
Lug'at boyligini qo'llay olishi	Nazorat g.	6.1	6.6	8.1%
	Tajriba g.	6.0	8.9	48.3%
Grammatik moslik va aniqlik	Nazorat g.	5.5	6.1	10.9%
	Tajriba g.	5.4	8.2	51.8% [6; 68-b.]
Interfaol muloqot madaniyati	Nazorat g.	5.9	6.4	8.4%
	Tajriba g.	5.8	9.1	56.8%

Rolli o'yinlar jarayonida jamoaviy hamkorlik texnologiyalarining qo'llanilishi talabalarda o'zaro ijtimoiy bog'liqlik va jamoaviy mas'uliyat hissini kuchaytirdi [5; 3-b.]. Psixofiziologik va funksional monitoring natijalariga ko'ra, rolli o'yinlar davomida erkin va emotsional rag'batlantiruvchi muhitning mavjudligi tufayli talabalarning yurak urish tezligi va arterial qon bosimi barqaror holatda saqlangan. Maqsadli taqsimlangan nutqiy yuklamalar gormonal zo'riqishlarni kamaytirib, buyrak usti bezlarining funksional muvozanatini saqlashga hamda talabalarni aqliy toliqishdan himoya qilishga xizmat qilgan [3; 25-b.]. Boshlang'ich ta'lim yoshidanoq nutqiy va

harakatli o'yinlar poydevorida shakllangan talabalar oliy ta'lim tizimida chet tili kommunikatsiyasiga oson moslashganligi ma'lum bo'ldi [6; 67-b.].

3.2-jadval. Muloqot davrida talabalarning psixofiziologik ko'rsatkichlari holati

Kuzatilgan holatlar	Guruhlar	Dars boshida	Nutqiy yuklama davrida	Tiklanish vaqti (min)
Nutqiy pauzalar soni (1 daqiqada)	Nazorat g.	12	14	4.5 min
	Tajriba g.	11	5	2.0 min [3; 26-b.]
Psixologik qo'rquv va xavotir (%)	Nazorat g.	65%	70%	6.0 min
	Tajriba g.	62%	22%	1.5 min
Diqqatni jamlash darajasi (%)	Nazorat g.	55%	48%	-
	Tajriba g.	58%	85%	- [7; 11-b.]

Oliy ta'lim muassasasining moddiy-texnik bazasi hamda dars o'tiladigan xonalarning zamonaviy jihozlanishi rolli o'yinlarni muvaffaqiyatli tashkil etishda muhim omil bo'ldi. Innovatsion, ko'p funksiyali o'quv xonalari va qulay me'moriy yechimlar talabalarning sotsial integratsiyalashuvini va muloqot faolligini 1.6 baravarga oshirdi [2; 131–134-b.].

4. Muhokama (Discussion)

Tadqiqot davomida olingan natijalarning ilmiy va amaliy tahlili shuni tasdiqlaydiki, chet tili ta'limida rolli o'yinlar shunchaki vaqt o'tkazish yoki ko'ngilochar vosita emas, balki talabalarning kasbiy nutqini o'stirishning samarali didaktik mexanizmidir. Kommunikativ sport o'yinlari va interfaol mashg'ulotlarning roli shaxsni jamiyatga moslashtirish, unda yetakchilik va tezkor qaror qabul qilish sifatlarini shakllantirish bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir [7; 11-b.].

Xorijiy til va adabiyot fakulteti 4-kurs talabalari o'quv dasturlarining murakkabligi hamda bitiruv oldi imtihonlari sababli ko'pincha aqliy toliqish va somatik zo'riqish holatida bo'ladilar. Jismoniy tarbiya, gumanitar va til kafedralari assistent hamda o'qituvchilarining ilmiy-pedagogik hamkorligi talabalarning umumiy ish qobiliyatini saqlashda katta ahamiyatga ega [4; 134-b.]. Dars jarayonida rolli o'yin texnologiyalarining to'g'ri qo'llanilishi talabalarda ijobiy emotsional muhit yaratadi [5; 2-b.].

Oliy o'quv yurtlarida innovatsion pedagogik muhitning yaratilishi va o'quv xonalarning arxitekturaviy qulayligi darslar samaradorligini ta'minlashda estetik ahamiyat kasb etadi [2; 135-b.]. Ilmiy-tadqiqot eksperimentlarida talabalarning shaxsiy daxlsizligi va bioetika qoidalariga rioya qilinishi olingan natijalarning ilmiy qiymatini yanada yuksaltiradi [1]. Milliy qadriyatlar va zamonaviy xalqaro tajribaga tayangan

pedagogik yondashuv yoshlarning ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladi [11; 172-b.].

5. Xulosa (Conclusion)

Samarqand davlat chet tillari instituti talabalari Jumayeva Eliza Hasanovna va Rahmonkulova Rayhona Baxrullayevna tomonidan ilmiy rahbar Xalmuradova Zebo Shavkatovna rahbarligida olib borilgan "Chet tilida sozlashuv konikmasini rivojlantirishda rólli oyinlardan foydalanish" mavzusidagi ilmiy tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Chet tili darslarida rolli o'yinlardan foydalanish talabalarning so'zlashuv ko'nikmalarini rivojlantirish va muloqotga kirishish qobiliyatini shakllantirishning eng samarali va innovatsion yo'llaridan biridir.

2. Rolli o'yin texnologiyalari talabalarning nutq ravonligini va lug'at boyligini faollashtirishni an'anaviy metodikaga qaraganda 1.5 baravarga tezlashtiradi hamda nutqiy pauzalar sonini keskin kamaytiradi.

3. Dars jarayonida sun'iy yaratilgan rolli vaziyatlar talabalardagi psixologik qo'rquv, muloqot to'siqlari va til xavovtirini bartaraf etishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

4. O'quv vaziyatlarining o'yin shaklida to'g'ri taqsimlanishi talabalar organizmidagi psixofiziologik zo'riqishlarni pasaytiradi, buyrak usti bezlarining gormonal funksiyasini barqarorlashtiradi va diqqatning ko'proq jamlanishini ta'minlaydi.

5. Oliy maktabda chet tili kommunikatsiyasini rivojlantirish tizimi yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda boshlang'ich ta'limdan boshlangan tizimlilik va uzviylik tamoyillariga asoslanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Islamov Sh.E., Urakov K.N., Normaxmatov I.Z. Zashshita prav patsienta pri provedenii meditsinskix eksperimentov. – Tverskoy Meditsinskiy Jurnal, 2021.
2. Murodov M.Sh., Normaxmatov I.Z., Axmedjanov Sh.B., Ziyatov M.N., Sattarov Q.N., Khusainov Sh.Ya. Proposals on innovative solutions of organizing the architecture of multifunctional sports facilities. – Journal of Advanced Zoology, 45(S2), 2024. – B. 131–135.
3. Islamov Sh., Maxmatmuradova N., Normaxmatov I. Morfofunktsionalnoe sostoyanie nadpochechnikov pri vvedenii distillirovannoy vodi. – Jurnal gepatogastroenterologicheskix issledovaniy, 2 (3.1), 2021. – B. 22–28.
4. Zayniddinovich N.I. Jismoniy tarbiya o'qituvchilari faoliyatining ilmiy – pedagogik asoslari. – Journal Of New Century Innovations, 44(1), 2024. – B. 133–135.

5. Normahmatov I.Z. Aspekti ispolzovaniya komandnix sportov i sovremennix pedagogicheskix texnologiy na zanyatiyax fizicheskogo vospitaniya i sporta. – Academicsresearch.ru, 2024.
6. Zainiddinovich N.I. Importance of physical education in primary class children. – International Journal of Formal Education, 3(3), 2024. – B. 66–69.
7. Zayniddinovich N.I. The importance of the role of sports and games in the system of physical education. – Genius Journals Publishing Group, 17, 2023. – B. 10–12.
8. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021. – 464 b.
9. Jalolov J. Chet til o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
10. Passov E.I. Kommunikativniy metod obucheniya inoyazychnomu govoreniyu. – Moskva: Prosveshchenie, 1991.
11. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 176 b.